

Önyargıyı zihindeki bilgi işleme süreçlerinin bir fonksiyonu olarak gören sosyal biliş yaklaşımı ve önyargıyı otoriteryen kişiliğin bir fonksiyonu olarak gören Otoriteryen Kişilik ve Sağ Kanat otoriteryen kişilik kuramı başlıca önyargı kuramlarıdır. Sosyal biliş yaklaşımına göre, sosyal dünya son derece karmaşık bir yer olduğu için ve bizim de bir bilgi işleme cihazı olarak zihinlerimizin kapasitesi sınırlı olduğu için, bu bilgiyi işlerken kestirme yollar kullanırız ya da bilgiyi hatalı işleriz. Sosyal dünyayı anlaşılır kılmak için yaptığımız bu işlemler, bir yan ürün olarak da önyargıyı üretirler. Otoriteryen kişilik kuramı, Adorno ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş psikanalitik temelli bir kuramdır.

Bu kuram, katı bir otoritenin genellikle de babanın sıkı disiplini sonucu çocuğun otoriteye itaati ve kendi isteklerini bastırmayı öğrendiğini ileri sürer. Yetişkinlikte de diğer otoritelere genellenen bu kişilik örüntüsü, F (faşizm) ölçeğinde belirlenen dokuz boyutta kendini göstermektedir. Altemeyer'in Sağ Kanat otoriteryeniz kuramında, otoriteryen kişiliği tanımlayan üç temel boyut tarif edilmiştir (otoriter-yen boyun eğme, otoriteryen saldırganlık ve ge-lenekçilik). Ayrıca, önyargılı kişiliği sosyal öğrenmeye dayalı olarak açıklayan kuram, çocukların önyargılı olmasının doğal bir durum olduğunu ileri sürer. Altemeyer'e göre, çocuklar büyüyünce yeni deneyimlerle önyargılarından kurtulabilirler. Sağ Kanat Otoriteryenizm ölçeği ile politika olarak sol değerlere sahip olma arasında bir ilişki bulunmadığı ama sağ kanatla bir ilişki bulunduğu için kurama Sağ Kanat Otoriteryenizm adı verilmiştir.

İnsanların kendilerini ve diğerlerini ayrı sosyal grupların üyeleri olarak görmelerini sağlayan herhangi bir algı, biliş ya da davranış gruplar arası davranıştır. Kişiler arası etkileşimler, bireylerin kendi kişisel özellikleri temelinde gerçekleşirken gruplar arası etkileşimler bireylerin ait oldukları grup ya da kategori özellikleri temelinde gerçekleşmektedir.

Bu kuram, gruplar arasındaki çatışmanın gerçek çıkar çatışmalarından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu kurama göre, grupların birbirlerinin aleyhine ulaşabilecekleri hedefler (yani grupların birinin kazanırken diğerinin zorunlu olarak kaybettiği durumlar), gerçekçi grup çatışması, kendi grubunu kayırma, karşıt grubu kötüleme, düşmanlık vb.ne yol açacaktır. Ancak, iki grubun ortaklaşa çabasıyla ulaşabilecekleri bir hedefi olursa gruplar arası ilişkide çatışma azalacak ve uyum teşvik edilmiş olacaktır.

Sosyal kategorizasyon bireylerin kendilerini “biz” ve karşıt grubu “onlar” biçiminde ayırmasıdır. Bu süreçle birey, sosyal çevreyi, kendisine anlamlı gelecek tarzda gruplara bölerek düzenlemektedir. Bilişsel bir süreç olan sosyal kategorizasyonla bireyin ait olduğu grup içgrup ve ait olmadığı grup dışgrup olarak otomatik bir biçimde sınıflandırılmaktadır. Örneğin, birey kendini ve çevresindekileri meslek temelinde kategorilere ayırabilir; memurlar, öğrenciler, serbest meslek sahipleri vb.

Sosyal kimlik, Tajfel tarafından “bireyin, ilgili grubun üyeliğine duygusal bir önem ve değer atfının eşlik ettiği, belirli sosyal gruplara ait olma bilgisi (1978, s.63)” olarak tanımlanmıştır. Bireyin verili bir sosyal durumda grup üyeliği (sosyal kimliği) temelinde davranışta bulunabilmesi için ilk önce o grubun üyesi olduğunun farkına varması gereklidir. Diğer bir deyişle, sosyal kimlik grup üyeliğinin sosyal psikolojik bir tanımlamasıdır.

Birey hiçbir zaman yalnız olmadığı gibi, bir grup da yalnız değildir. Bir grubun eylemi ancak başka grupların varlığı sayesinde bir anlam kazanır. Gruplar arası etkileşimlerde uygun boyut ya da boyutlar üzerinden yapılan sosyal karşılaştırma, tek taraflı değil karşılıklı işleyen bir süreçtir. Yani, söz konusu süreçte her bir grup, kendi grubunu, karşılaştırma boyutunun olumlu ucunda değerlendirmekte ve diğer grubu olumsuz uça göre eğilimindedir. Örneğin, polisler, kendilerinin diğer devlet memurlarından “daha fazla çalıştıklarını” ve “daha fazla risk aldıklarını” iddia edip, daha çok ücret talep etmek isteyebilirler.

Toplumların, birbiriyle eşit statüde gruplardan ya da sosyal kategorilerden oluşmadığı göz önüne alınırsa alt statüde bulunan grupların, pek çok değerlendirme boyutunda (ör; zenginlik, başarı vb.) “aşağı” olmaları dolayısıyla, kendileri lehine olumlu farklılık yaratacak grup karşılaştırmaları yapmaları oldukça zor görünmektedir. Sonuç olarak alt statülü gruplarda yer alan kişilerin, daha olumlu bir sosyal kimliğe sahip olabilmek için statülerini yükseltmeye güdülenecekleri beklenebilir. Sosyal kimlik kuramına göre, bu durumda olan insanların, yani statülerini yükseltmek isteyen grup üyeleri için iki temel strateji vardır: 1-Birisi, düşük-statülü gruptan ayrılarak yüksek statülü gruba bireysel geçiş olanağının aranması. Bu, aşağıdan yukarı bireysel hareketlilik ya da sosyal hareketlilik stratejisidir. 2- Düşük statülü grubun göreceli statüsünü grup olarak yükseltmeye çalışmasını içeren grup hareketliliği ya da Tajfel’in deyimıyla sosyal değişme stratejisidir.

Gruplar arası ilişkileri geliştirme yolları şunlardır: propaganda ve eğitim, gruplar arası temas, üst düzey hedefler, iletişim ve uzlaşma. Propaganda ve eğitim yoluyla grupların birbirlerine yönelik önyargıları azaltılmaya çalışılır. Grupların birbirleri hakkındaki kalıpyargı ve önyargılarının birbirlerini tanımadıklarından kaynaklandığı düşünülerek gruplar arası temasın olumlu bir sonuç vereceği varsayılmıştır. Temasın ancak belirli koşullar altında etkili olduğu ortaya konmuştur. Gruplar arası ilişkileri geliştirmenin diğer bir yolu her grubun tek başına başaramayacağı ve grupların işbirliğini gerektiren hedeflerin konmasıdır. Eğer gruplar çatışma halinde iseler, sorunu direkt iletişim kurarak çözebilirler. Bu iletişim, pazarlık yapma, arabulucudan yararlanma ya da son çare olarak hakem yoluyla anlaşma biçiminde olabilir. Son olarak, bazı gruplar arası çatışmalar o denli

ilerlemiş olur ki artık iletişim kurulması imkansız hale gelir. Bu durumda aradaki çatışmanın tırmanmasını engellemek için bazı uzlaşma stratejileri kullanmak gereklidir.

Çok çeşitli türde kitleler ve dolayısıyla kitle davranışları olabileceği için, kapsayıcı bir tanım vermek zordur. Protesto kitleleri, dini kitleler, spor kitleleri, konser kitleleri gibi pek çok farklı kitle, biraraya gelme amaçlarına göre farklı davranışlar gösterirler. Ama tüm kitlesel süreçte ortak olan yönler, kısmen de olsa şöyle bir tanımla verilebilir: Kitle davranışı, “genellikle çok sayıda insanın aynı yer ve zamanda bir uyum içinde yoğun duygusal ve sosyal normları ihlal eden davranışlardır. (Hogg ve Vaughan, 1995, s.340).

Kitle davranışı konusunda ilk kuram Fransız hekim Le Bon tarafından ortaya atılmıştır. Le Bon kitleleri hep olumsuz bir şekilde ele almıştır. Kitlesel süreci anonimlik, bulaşma ve telkine

yatkınlık mekanizmalarıyla açıklayan Le Bon için kitleler her zaman ilkel, yıkıcı ve anormaldir. Bireyin kitlede kaybolduğunu, onun yerine grup zihninin geçtiğini ileri süren Le Boncu anlayışa karşılık, Allport grup zihni kavramını, gözlene-memesi ve dolayısıyla bilim dışı olması nedeniyle reddetmiştir. Bu görüşe göre, grup ya da kitle yoktur, sadece ve sadece birey vardır. Grup davranışını anlamak için de bireye bakmak gereklidir. Bu görüşü kitle davranışını açıklamak için kullanan birleşme kuramları, kitlenin ne tür bireylerden oluştuğunu saptamaya çalışırlar.

Modern sosyal psikolojide Le Bon'un anonimlik kavramı kimiksizleşme olarak yeniden ele alınmıştır. Kimiksizleşme, bireyin davranışları üzerinde normalde varolan sınırlamaların gevşemesinin saldırgan, antisosyal ve bencil davranışlara yol açmasına aracılık eden psikolojik bir durumdur. Kimiksizleşme sonucunda bireyde şunlar görülür: başkaları tarafından nasıl görüldüğüne aldırma, mantıklı bir plan yapma becerisinde azalma ve o andaki duygusal duruma gösterilen aşırı duyarlılık. Özetle, bu yaklaşımda kitleye giren birey, kişisel kimliğini (onu biricik kılan özelliklerini) kaybeder, kitlenin isimsiz bir üyesi haline gelir; bunun sonucu olarak da kitlelerde görmeye “alışık” olduğumuz “aşırı” davranışları gösterir.

Diğer kitle kuramlarının tersine, beliren norm kuramı, kitle davranışını kuralları olan normal bir sosyal süreç olarak görmektedir. Kitle davranışı birtakım normlar içeriyorsa ve kitle de kendiliğinden yani planlanmamış şekilde davranış gösteriyorsa o zaman hemen o anda ve o duruma özgü norm oluşturuluyor demektir. Bu kuram, kitlesel süreçte ani olarak normun ortaya çıkışını temelde kişiler arası iletişim yoluyla açıklamaktadır.

Sosyal kimlik kuramı, kitlesel süreci mümkün kılan şeyin bireyin kitlede erimesi ve kaybolması değil, tam tersine bir kimlikten başka bir kimliğe geçiş olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, kitle üyeleri, kitlede bireysel kimliklerini bir kenara bırakarak sosyal kimlik temelinde eylemde bulunurlar. Sosyal kimlik kuramı, kitle davranışının gruplar arası bir davranış olduğuna vurgu yapar. Ve yukarıda sözü edilen grup içi sürecin gruplar arası etkileşimlerle eşzamanlı gerçekleştiğine dikkati çeker.

Benlik, kendimiz hakkında topladığımız inançların bütünüdür. Bu inançların içeriği benlik kavramı olarak adlandırılır. Bunlar hakkında yaptığımız değerlendirmeler ise özsaygıdır (Benlik Saygısı).

Kendilik bilgisi ilk olarak sosyalleşmeden gelir. Başkalarının değerleri ile diğer insanların geribildirimleriyle, kendilik algısıyla, çevresel ve sosyal karşılaştırma yöntemleri ile sosyal kimlik ve kültürel değerlerle oluşur. Kültürel analizler; batılıların benliklerine özgü olarak nitelendirdikleri teklik, önemlilik ve özgürlük kavramlarını paylaşımcı kültürle ilişkilendirirken otoriter ve merkezîyetçi sosyal yapının, bireyin kendisiyle ilgili olguları olumsuz yönde etkilediğini de açıklamaktadır.

Kendimizle ilgili bilgilerimizi esas olarak toplumsallaşma süreci içerisinde ediniriz. İnsanların bizim yaptıklarımıza ya da yapmadıklarımıza gösterdikleri tepkiler, çevremize ilişkin

alanlarımız, kendimizi başkalarıyla kıyaslamamız ve toplumsal kimliğimiz, kim olduğumuzla ilgili bilgilerimize kaynaklık etmektedir.

Benlik düzenlemesi, bizim hareketlerimizi nasıl kontrol edeceğimizi ve yöneteceğimizi belirtir. Öz yeterliliğimiz ise benlik karmaşıklığının derecesine bağlı olarak yeterli ya da yetersizliğe doğru değişkenlik gösterirken tüm dikkatimizi benliğimizin farkındalığı için harcarız. Benliği düzenleyen pek çok motivasyon vardır. İnsanlar doğru, tutarlı ve pozitif benlik kavramı oluşturmak ve geliştirmek için sürekli bilgi ve uyaran arayışı içine girerler.

Benlik doğrulaması, benlik algımıza gelen bir tehditten sonra, değişik alanlarda algımızın desteklenmesini sağlamak için harcanan gayreti belirtir. Bu bağlamda kendimi değerlendirme, diğer bireylerin bize yakın ya da uzak oluşu ve iç-dış performanslar sonucunda; bu olguların benlikle ilişkilendirilip ilişkilendirilmemesiyle oluşur. Sıklıkla bizler sahip olduğumuz özelliklerimizi, düşüncelerimizi ve duygularımızı başka insanlarla karşılaştırırız. Bu işlem sosyal kıyaslamadır. Tipik olarak bizler sosyal kıyaslama için bizim yaptığımıza benzer olayları seçeriz. Bazen bizden daha iyi ya da daha kötü insanlar için aşağı ya da yukarı kıyaslamaları kullanırız. Bunlar benliğimizi güçlendirme ve kişilik gelişimi için yapılmaktadır.

